

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tristan Tzara, dadaismus

„ 19. století zaznamenalo úžasný rozkvět ve vynalézání nových strojů a až příliš věřilo, že tyto vynálezy jenom čirým hromaděním hmotných účinků pozdvihnou morální úroveň lidského rodu. Zkušenost naopak čím dál tím víc jasněji ukazuje, že společenská vyspělost nemá automaticky za následek morální zdokonalení lidí.“
(Henri Bergson r. 1927 – z projevu při přebírání Nobelovy ceny)

Podivná událost v Curychu:

V curyšském kabaretu Voltaire se v době válečných zmatků scházejí básníci, malíři a intelektuálové. Probíhají zde diskuze, poetická setkání, divadelní a taneční představení. Z oboru proti válečným hrůzám se rodí avantgardní hnutí, které zpochybňuje dosavadní hodnoty. Rumunský básník Tristan Tzara ho pojmenoval kuriózním způsobem. Do slovníku Larousse vrazil nůž, jehož ostří propíchno dětský výrazů „dada“, který pochází z francouzštiny a označuje koníka. Může znamenat i odmítnutí světa dospělých a příklon k naivitě. Hnutí DADA je silně spjato s literaturou a má široký ohlas i ve výtvarném umění.

Tristan Tzara [tsara] (1866 – 1944)

Manifest DADA (výňatek) (1918)

DADA neznamená nic

Shledáváme-li to malicherným a neztrácíme-li svůj čas pro slovo, které nic neznamená... Prvá myšlenka, která v těchto hlavách běhá, je řádu bakteriologického: objevit přinejmenším jeho původ etymologický, historický nebo psychologický. Z novin se dovídáme, že černoši Kru nazývají ocas posvátné krávy DADA. Kostka a matka se jmenují v jednom kraji Itálie DADA. Dřevěný koník a kojná, dvojité přitakání v ruštině a rumunštině zní DADA. Učení žurnalisté v něm spatřují umění pro kojence, jiní všední svaté ježíškynechteditckypřijítkemně, návrat k vyprahlému a hlučnému, hlučnému a jednotvárnému primitivismu. Citlivost nestavíme na jednom slově; každá stavba

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

usiluje o dokonalost, která nudí, o stagnující myšlenku zlaté bažiny, relativní lidský výtvor. Umělecké dílo nesmí být krásou jako takovou, neboť ta je mrtvá; ani veselé, ani smutné, ani jasné, ani temné, těšit nebo týrat lidi tím, že jim předkládá koláče svatozáří nebo pot z bujné projížďky ovzduším. Umělecké dílo není nikdy krásné na základě nadekretování, objektivně, pro všechny. Kritika je tedy zbytečná, má jen subjektivní platnost a ani sebemenší charakter objektivity. Lze věřit, že se našla společná psychická základna celého lidstva? Ježíšův pokus a bible přikrývají svými širokými a laskavými křídly: hovno, zvířata, dny. Jak lze uspořádat chaos, který tvoří tuto nekonečnou beztvárovou variaci: člověka?

(...)

Tak se zrodilo DADA z potřeby nezávislosti, z nedůvěřivosti vůči společenství. Ti, kdo k nám patří, střeží svou svobodu. Neuznáváme žádnou teorii. Máme po krk kubistických a futuristických akademií: laboratoří formálních názorů. Dělá se umění, aby se vydělávaly peníze a aby se podkuřovalo roztomilým měšťákům? Rýmy zvoní asonancí peněz a převrácená křivka klouže po profilu vystrčeného břicha. Všechny umělecké skupiny dospěly k této bance, jedouce na rozdílných kometách. Vrátko otevřená možnosti vyvalovat se v poduškách a potravě.

... Je nám třeba děl silných, rovných, přesných a navěky nepochopených. Logika znamená složitost. Logika je vždy klamná. Vede nitky pojmů, slov v jejich formální podobě ke koncům klamných středů. Jejich okovy jsou jako obrovská stonožka, která rdousí nezávislost...

(přeložil Zdeněk Lorenc)

Manifest o lásce sladké a hořké (1920)

Návod, jak vytvořit dadaistickou báseň

Veďte noviny.

Veďte nůžky.

Vyberte v novinách článek tak dlouhý, jak dlouhou chcete mít svou báseň.

Vystřihněte článek.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Potom pečlivě vystříhejte slovo za slovem z tohoto článku a naházejte je do pytlíku.

Lehce zatřepejte.

Vytahujte potom výstřížky jeden za druhým a skládejte je v tom pořadí, jak jste je vytahovali.

Pečlivě slova opište.

Báseň se vám bude podobat.

A vězte, že jste spisovatel neskonale originální a okouzující citlivosti, byť doposud nepochopen lidmi.

(přeložil Zdeněk Lorenc)

Úkoly pro práci s textem v hodině

1. Charakterizujte na základě ukázek dadaismus jako umělecký směr.
2. Vytvořte podle návodu svoji dadaistickou báseň.

Ve **výtvarném umění** prosazovali osvobození věcí z jejich obvyklých vztahů a následné položení věcí do nových, nečekaných a zcela nelogických vztahů. Jejich základními technikami byly tzv. **objekt trouvé** – tzn. nalezený objekt a **ready made**. Obě tyto techniky znamenají rozebrání nějakého předmětu na části a jeho případného složení (nebo použití takto vzniklých částí) do něčeho jiného, čímž vznikne nová dosud neznámá věc. Je zajímavé, že tyto techniky, které byly považovány za šokující a velice nekomerční, daly podněty např. reklamě, filmu ale i typografii a fotografii.

Fontána, pisoár z porcelánu, ready-made, 23,5 x 18 x 60 cm, 1917–1964. **Marcel Duchamp** obeslal pisoárem anonymně výstavu, kterou sám spolupořádal v rámci Společnosti nezávislých umělců. Aby ho povznesl na úroveň uměleckého díla, provedl na něm tři změny: postavil ho na podstavec, podepsal ho fiktivním jménem R. Mutt a připojil rok vzniku. Třetím aktem mělo být zařazení mezi exponáty výstavy. To se však neuskutečnilo, pisoár zůstal po dobu jejího trvání zapomenut za závěsem. Původní pisoár se nedochoval, v roce 1964 Duchamp autorizoval několik replik.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Christian Morgenstern (1871-1914) [kristyján morgnštern]

předchůdce dadaismu, německý básník, který byl v době vzniku dadaismu již po smrti, ale jeho verše se recitovaly na začátku uměleckých večerů v **kavárně Voltaire**.

Christian Morgenstern: **Šibeniční písně** (1905)

Trychtýře

Dva trychtýře jdou noční tmou.
Těl jejich úzkou skulinou
proudí jas luny
klidně, stále
na cestu
lesem
a. t.
d.

Úkoly pro práci s textem:

1. Objasněte na základě studia pojmu *nonsense*, *nonsensová literatura*, proč *dadaismus* pracuje s vizuálními básněmi.
2. Vytvořte vizuální báseň.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jak si šibeniční dítě zapamatuje jména měsíců

Jaguar	Sněden	Jelen
Zebra	úhoř.	Úhoř
Nerz	Vezem	Hřebec
Mandrill	buben.	Dudek
Maikäfer	Svět ten	Majka
Ponny	čert vem!	Červec
Muli	Na věnec	Červotoč
Auerochs	lupen.	Sršeň
Wespenbär	Lháři,	Zajíc
Locktauber	lži jen!	Hříbě
Robbenbär	Tys dopad!	Lenochod
Zehenbär	Blázinec	Prasinec

(přel. Josef Hiršal)

(přeložil Ludvík Kundera)

Úkoly pro práci s textem:

1. Zkuste si pomocí německo – českého slovníku doslovně přeložit tuto báseň a zároveň porovnat dva její české překlady. Který z nich se drží více originálu a který překladatel přebásnil původní text volněji, s větší fantazií? Jeden z překladatelů zachoval oba základní principy výstavby originálu:

a. verše jsou tvořeny ze jmen živočichů,

b. zároveň variují i způsob utvoření jmen měsíců. Překladatel využil jak počátečních písmen jejich jmen, tak celkové fonetické či rytmické podoby. Nechybí ani groteskní deformace ve složeninách.

2. Vyberte si některý měsíc a sledujte řadu: název měsíce německy – česky – v Morgensternově básni – v překladu. Charakterizujte tuto hru.

3. Zkuste si pojmenovat měsíce sami. Vytvořte názvy měsíců - pro hodné dítě, pro studenta, maturanta...

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Nové názvy navržené přírodě

Pampevlk

(...)

Sýdřeň koprsa

Brejmyslivec

Dědkučka maršál

(...)

Kotrok říční

(...)

Vidamýžd'

(...)

Mžikev

Úkoly pro práci s textem:

1. Zjistěte, jak překladatel postupoval? S kterými živočichy a rostlinami si pohrál?
2. Zkuste v jeho hře pokračovat.

Veliké lalulá

Kraklakvakve? Koranere!

Ksonsirýři - guelira:

Brifsi, brafsi; gutužere:

gasti, dasti kra...

Lalu lalu lalu lalu la!

Chandraradar sísjádra

tesku tes py pi?

Vahapádra, pryvešádra

klukpukpici li?

Lalu lalu lalu lalu la!

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Sochoškrť sic kalcisumpa
senmemysagart (;)!
Biboň sod: Quocitem Vumpa
Kleso Klaso Klart (!)
Lalu lalu lalu lalu la!

(překlad Josef Hiršal)

Poslechněte si píseň Veliké lalulá a Košilela v podání skupiny Stromboli. Co báseň připomíná z dětských let?

<http://www.youtube.com/watch?v=IAGTF7ev5sA>

<http://www.youtube.com/watch?v=lirWO9Alf4o>

Vzdech

Po nočním ledě jel na bruslích vzdech,
o lásce snil si pln žalu.

Sněžný svit plál na městských zdech,
blyštěly budovy valů.

V zdech na děvčátko vzpomínal,
rozpálen stanul chvíli.

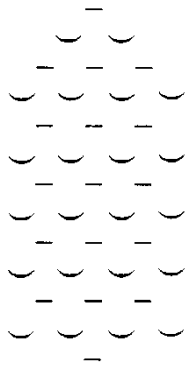
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vtom se však led pod ním rozehřál

utonul - víckrát ho nespátřili.

(Přeložil Josef Hiršal)

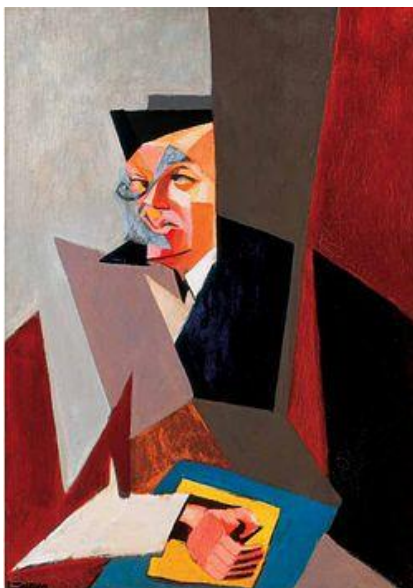
Noční rybí zpěv

Úkoly pro práci s textem:

1. Vyhledejte v ukázkách znaky nonsensové poezie. Zapište si své poznatky do sešitu nebo do pracovního listu.

Tristan Tzara (cara) (1896 – 1963)

Tristan Tzara, vlastním jménem Samuel Rosenstock byl francouzský básník a dramatik **rumunsko-židovského** původu. Jedná se o jednoho ze **zakladatelů dadaismu**.

Básně začal psát již během studia na gymnáziu v Bukurešti. Svůj umělecký pseudonym si zvolil v roce 1915. V roce 1916 žil v Curychu, kde byl jednou z osobností, které založily v kabaretu Voltaire hnutí dada.

obr. T.Tzara na obraze Lajose Tihanyi z roku 1927

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

V roce 1919 odešel do Paříže, kde ovlivnil kubistické a futuristické umělce. Spolupracoval s Louistem Aragonem, André Bretonem a Phillipe Soupaultem. Tato spolupráce skončila okolo roku 1924, protože Tzara odmítl vznikající surrealismus. Po roce 1929 však začíná publikovat i v surrealistických časopisech.

Ve třicátých letech spolupracoval s levicovými politiky, angažoval se proti fašismu a nacismu a ve prospěch republikánů ve španělské občanské válce.

V pozdějších letech se věnoval i literární a výtvarné kritice.

V březnu 1946 přednášel v Praze.

Položil **základní kámen dadaistické literatury** dílem *La première aventure céleste de Monsieur Antipyrine* (První nebeské dobrodružství pana Antipyrina).

První nebeské dobrodružství pana Antipyrina (1916) úryvek

Parabola

Je – li možno požádat starou paní

o adresu bordelu

pěnk pěnk pěnk pěnk pěnk pěnk pěnkavko

jež zpíváš velbloudu na hrbu

zelení sloni tvé citlivosti každý se chvěje na telegrafním sloupu

všechny čtyři nohy přibity dohromady

tak dlouho hleděl do slunce až měl z tváře placku

uá aah uá aah uá aah

pan básník měl nový klobouk

slamák který byl tak pěkný tak pěkný tak pěkný

podobal se svatozáři

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

neboť pan básník byl opravdu archanděl

tento pták přišel bílý a v horečce jako

ze kterého pluku přicházejí pendlovky? Z této vlhké hudby jako

pan Krikri přijímá v nemocnici návštěvu své snoubenky

na izraelském hřbitově se náhrobky kroutí jako hadi

pan básník byl archanděl – opravdu

říkal že drogista se podobá motýlu a Hospodinu a že život je

prostý jako bumbum jako bum bum jeho srdce

žena sestrogená z balonů stále menších začala křičet jako katastrofa

joóóóóóóóóóó

idealista tak dlouho hleděl do slunce až měl z tváře placku

taratatatatata (...)

Pan antipyrin

(přeložil Zdeněk Lorenc)

Úkoly pro práci s textem:

1. Které z básnických obrazů vás nejvíce zaujaly? Vypište je a podělte se o své postřehy *ve skupině*.

Pojmy:

Dadaismus, též Dada, byl avantgardní umělecký směr vzniklý ve Švýcarsku. Mezi roky 1916–1923 byl velmi populární. Vznikl jako revolta skupiny umělců různých národností proti válečným hrůzám (část jeho představitelů se světové války osobně účastnila). Dadaismus byl prostředek jak vyjádřit zmatek a strach z války, zároveň však toto hnutí nehledalo žádná východiska (východiskem byl nesmysl) a tak dada sklouzla až k nihilismu. Pro jeho díla je charakteristická

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

úmýslná nerozumnost a odmítnutí převažujících standardů umění, propagovali totální anarchii v životě i v kultuře, absolutní svobodu tvorby a umění zbavené sociální funkce.

Za počátek dadaismu bývá považováno datum 5. února 1916, kdy se v Curychu v Kabaretu Voltaire sešla řada umělců a intelektuálů (velmi často emigrantů), kteří svými protiválečnými a pesimistickými postoji vytvořili toto hnutí. Velmi brzy se dadaismus dostal do USA a Německa, kde se rozvíjel nezávislým způsobem.

V roce 1917 byla otevřena galerie Dada a začal vycházet dadaistický časopis. V roce 1920 se centrem dadaismu stala Paříž. Po roce 1924 začal dadaismus plynule přecházet do surrealismu, a tím se dadaismus stal jakýmsi zakladatelem moderního umění.

Kabaret Voltaire postupně upadal, až přestal fungovat úplně. V roce 2002 byl zabrán skupinou umělců, kteří prohlašovali, že jsou neo-dadaisté, po jejich soudním vystěhování zde bylo založeno muzeum dadaismu.

Nonsens (angl. nonsense, z lat. non - "ne" a sensus - "smysl") je vyjádření, eventuálně i děj, postrádající zcela nebo zčásti smysl, nebo obsahující zdánlivě nesmyslné prvky. Má velmi blízko k absurditě. V literatuře se nonsens prosadil jako svého druhu samostatný - vesměs humorný - žánr s vlastní estetikou, využívající mj. i paradoxů a groteskna. Někteří autoři na nonsensové poetice vystavěli celé texty, jako např. Lewis Carroll svou prózu Alenka v říši divů. Mezi další významné reprezentanty nonsensu patří především Angličan Edward Lear se svými limeriky, Němec Christian Morgenstern se svou poezií, či ruský spisovatel Daniil Charms se svými povídkami; u nás pak zejména Emanuel Frynta ve svých básničkách pro děti či Ivan Vyskočil ve svých prózách i divadelních hrách. Prvky nonsensu lze však pozorovat např. i v některých lidových písních či říkadlech (např. Ententýky dva špalíky, čert vyletěl z elektriky...).

tzv. **Nonsensová literatura** je literatura, jejíž text je nesmyslný, až absurdní. Typickým příkladem nonsensové literatury jsou grafické básně, kde se dává úpravě textu přednost před obsahem. Taková literatura obvykle zaujme především svojí nevšedností, výjimečností a obvykle i zábavností.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ